ZAMONAVIY TA’LIM JARAYONIDA INGLIZ TILINI O‘QITISHNING INNOVATSION USULLARI

Tursunboyeva Sevara Oybek qizi

Samarqand davlat chet tillar institutining 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim sharoitida ingliz tilini o‘qitishda qo‘llanilayotgan innovatsion usullar, ularning mazmuni va ta’lim samaradorligiga ta’siri yoritiladi. Kommunikativ yondashuv, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar, loyiha asosida o‘qitish, mustaqil ta’lim, aralash ta’lim, “flipped classroom” modeli, gamifikatsiya hamda sun’iy intellekt vositalaridan maqsadli foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarning tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini kompleks rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda zamonaviy metodlarning o‘rni ko‘rsatib beriladi. Innovatsion vositalarni qo‘llashda o‘qituvchining pedagogik mahorati, raqamli kompetensiyasi va talabaning individual ehtiyojlarini hisobga olish zarurligiga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, innovatsion ta’lim, zamonaviy texnologiyalar, kommunikativ yondashuv, interaktiv metod, raqamli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, mustaqil ta’lim, gamifikatsiya, aralash ta’lim, sun’iy intellekt.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini puxta egallash ta’lim, ilm-fan, kasbiy faoliyat va xalqaro muloqot uchun muhim kompetensiyalardan biriga aylandi. Ingliz tili dunyoning turli hududlarida ilmiy axborot almashinuvi, zamonaviy texnologiyalar, biznes, turizm va ta’lim jarayonlarida keng qo‘llanadi. Shu bois oliy ta’lim muassasalarida ingliz tilini o‘qitish jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, talabalarni nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy kommunikativ ko‘nikmalar bilan ham qurollantirish

dolzarb vazifadir.

Til o‘rganish jarayoni faqat grammatik qoidalarni yodlash yoki lug‘at boyligini oshirish bilan cheklanmaydi. Talaba o‘z fikrini erkin ifodalashi, suhbatdoshining fikrini tushunishi, turli kommunikativ vaziyatlarda mos til vositalarini tanlay olishi, yozma va og‘zaki nutqda mustaqil faoliyat yurita olishi kerak. Bunday natijaga erishish uchun dars jarayonida talabani faol ishtirok etishga undaydigan, uni izlanish, hamkorlik va amaliy muloqotga yo‘naltiradigan metodlardan foydalanish zarur.

An’anaviy ta’limda o‘qituvchi ko‘pincha asosiy axborot manbai sifatida namoyon bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlarda talaba ta’lim jarayonining faol subyekti hisoblanadi. O‘qituvchi esa o‘quv faoliyatini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va natijani baholovchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. Shu jihatdan innovatsion metodlar ingliz tilini o‘qitishda nazariya va amaliyotni o‘zaro uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUV

Innovatsion yondashuv deganda ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik metodlar va texnologiyalarni kiritish, o‘qitishni talabaning ehtiyoji, qiziqishi, tayyorgarlik darajasi va individual imkoniyatlariga moslashtirish tushuniladi. Innovatsiya faqat yangi texnik vositadan foydalanishni emas, balki dars maqsadi, mazmuni, topshiriqlar tizimi, muloqot shakli va baholash usullarini ham takomillashtirishni nazarda tutadi.

Ingliz tili darslarida kommunikativ metodning qo‘llanilishi innovatsion yondashuvning muhim ko‘rinishlaridan biridir. Ushbu metodda tilni amaliy muloqot orqali o‘zlashtirishga katta e’tibor beriladi. Talabalar juftlikda suhbatlashish, savol-javob qilish, muayyan muammoni muhokama qilish, o‘z fikrini asoslash va turli hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali til birliklarini tabiiy sharoitga yaqin vaziyatlarda qo‘llaydilar.

Kommunikativ yondashuvning muhim jihati shundaki, unda xato qilish ta’lim jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilinadi. Talaba har bir jumlani mukammal

tuzishga haddan tashqari e’tibor qaratib, gapirishdan cho‘chimasligi kerak. O‘qituvchi esa xatolarni maqsadga muvofiq tarzda tuzatib, talabaning muloqotga bo‘lgan ishonchini saqlab qolishi lozim.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TA’LIMDAGI O‘RNI

Raqamli texnologiyalar ingliz tilini o‘rganish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Elektron lug‘atlar, audio va video materiallar, onlayn ta’lim platformalari, elektron testlar, virtual sinflar va mobil ilovalar talabaga darsdan tashqari vaqtda ham til bilan muntazam ishlash imkonini beradi. Bu esa ta’limning makon va vaqt bilan bog‘liq cheklovlarini ma’lum darajada kamaytiradi.

Ingliz tilidagi qisqa videolar, intervyular va ta’limiy lavhalar yordamida talaba tabiiy talaffuz, intonatsiya va real nutq tezligini kuzatishi mumkin. Audio materiallar tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantiradi, elektron lug‘atlar esa yangi so‘zlarning ma’nosi, talaffuzi va kontekstda qo‘llanishini tez aniqlashga yordam beradi. Raqamli testlar o‘quvchiga o‘z bilimini tezkor tekshirish va xatolari ustida ishlash imkonini yaratadi.

Biroq texnologiyaning o‘zi ta’lim sifatini avtomatik ravishda oshirmaydi. Har qanday raqamli vosita aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi kerak. Agar vosita faqat darsni tashqi jihatdan qiziqarli ko‘rsatish uchun qo‘llansa, kutilgan natija bermasligi mumkin. Shu sababli o‘qituvchi texnologiyani tanlashda uning mavzuga, talabalar darajasiga va kutilayotgan o‘quv natijasiga mosligini hisobga olishi zarur.

INTERAKTIV METODLAR VA TALABA FAOLLIGI

Ingliz tili darslarida interaktiv metodlardan foydalanish talabalarning mashg‘ulotga qiziqishi va faol ishtirokini oshiradi. Guruhli ish, juftlikda ishlash, munozara, rolli o‘yin, taqdimot, savol-javob, muammoli vaziyatlarni hal qilish va kichik loyihalar shunday usullar jumlasiga kiradi. Bu metodlarda talaba tayyor ma’lumotni qabul qilish bilan cheklanmay, undan foydalanadi, fikr bildiradi va hamkorlari bilan muloqot qiladi.

Rolli o‘yinlar ayniqsa kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda

samarali hisoblanadi. Masalan, ishga kirish suhbati, mehmonxonada xona band qilish, aeroportdagi muloqot, sayohat paytidagi muammoli vaziyat yoki xizmat ko‘rsatish joyidagi suhbatni sahnalashtirish mumkin. Bunday mashg‘ulotlarda talabalar avval o‘rgangan so‘z va grammatik tuzilmalarni amaliy vaziyatda qo‘llash imkoniga ega bo‘ladilar.

Munozara va taqdimotlar esa talabaning mustaqil fikrlashi, dalil keltirishi, boshqalarning fikrini tinglashi va o‘z nuqtayi nazarini aniq bayon qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi. O‘qituvchi darsda psixologik jihatdan qulay muhit yaratishi, talabalarni fikr bildirishga rag‘batlantirishi va xato qilishdan qo‘rqmaslikka o‘rgatishi muhim.

LOYIHA ASOSIDA O‘QITISH

Loyiha asosida o‘qitish ingliz tilini boshqa bilim va ko‘nikmalar bilan bog‘lash imkonini beradi. Talabalar ma’lum bir mavzuni tanlab, unga oid ma’lumotlarni izlaydilar, manbalarni o‘qiydilar, zarur materiallarni saralaydilar, tahlil qiladilar va yakunda natijani taqdimot, poster, video yoki yozma ish shaklida namoyish etadilar.

Masalan, “Modern Education”, “Environmental Problems”, “My Future Profession”, “Digital Life” yoki “Cultural Diversity” kabi mavzular asosida kichik loyihalar tashkil etish mumkin. Bunda talaba ingliz tilidagi manbalarni o‘qiydi, yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtiradi, yozma material tayyorlaydi va yakunda o‘z ishini og‘zaki taqdim etadi. Natijada o‘qish, yozish, tinglash va gapirish ko‘nikmalari bir jarayonda rivojlanadi.

Loyiha faoliyati jamoada ishlash, vazifalarni taqsimlash, vaqtni boshqarish va natija uchun mas’uliyatni his qilish kabi umumiy kompetensiyalarni ham shakllantiradi. Shu sababli loyiha metodidan foydalanish faqat til o‘rgatish emas, balki talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

ARALASH TA’LIM VA “FLIPPED CLASSROOM” MODELI

Zamonaviy ta’limda auditoriya mashg‘ulotlarini raqamli va mustaqil ta’lim bilan uyg‘unlashtiruvchi aralash ta’lim modeli ham muhim ahamiyat kasb

etmoqda. Bunda mavzuning ayrim qismlari auditoriyada o‘qituvchi bilan o‘rganilsa, boshqa qismi elektron materiallar, topshiriqlar yoki videodarslar orqali mustaqil o‘zlashtiriladi. Bu yondashuv talabaning o‘z ta’lim jarayonini boshqarish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

“Flipped classroom”, ya’ni “teskari sinf” modelida talaba nazariy material bilan darsdan oldin tanishadi. Auditoriya vaqti esa mashq, munozara, savol-javob, muammoli topshiriqlar va amaliy muloqot uchun sarflanadi. Ingliz tili ta’limida bu model ayniqsa foydali, chunki dars vaqtining katta qismini real kommunikativ faoliyatga ajratish imkonini beradi.

Mazkur modelni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi darsdan oldingi materialni hajm va murakkablik jihatidan to‘g‘ri tanlashi, talabaga aniq yo‘riqnoma berishi va auditoriya mashg‘ulotini mustaqil o‘rganilgan material bilan uzviy bog‘lashi zarur.

GAMIFIKATSIYANING INGLIZ TILI TA’LIMIDAGI AHAMIYATI

Gamifikatsiya ta’lim jarayoniga o‘yin elementlarini maqsadli kiritishni anglatadi. Ball to‘plash, bosqichlardan o‘tish, jamoaviy bellashuvlar, viktorinalar, vaqt bilan cheklangan topshiriqlar va kichik mukofot tizimlari talabalarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, yangi so‘zlarni mustahkamlash, grammatik mavzularni takrorlash va tezkor savol-javoblarda bunday usul samarali bo‘lishi mumkin.

Gamifikatsiyada asosiy maqsad o‘yinning o‘zi emas, balki o‘quv vazifasini qiziqarli va faol shaklda bajarishdir. Raqobat haddan tashqari kuchayib, ayrim talabalarni chetda qoldirmasligi lozim. Shuning uchun individual va jamoaviy faoliyat o‘rtasida muvozanat saqlanishi, baholash mezonlari esa tushunarli bo‘lishi kerak.

SUN’IY INTELLEKT VOSITALARIDAN MAQSADLI FOYDALANISH

So‘nggi yillarda sun’iy intellektga asoslangan vositalar ham til o‘rganish jarayonida yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Bunday vositalar yordamida

talaba matn tuzish bo‘yicha tavsiya olishi, mashq savollarini yaratishi, so‘z va iboralarning qo‘llanishini solishtirishi, muloqotga o‘xshash mashqlar bajarishi yoki yozma ishining ayrim kamchiliklarini aniqlashi mumkin.

Shu bilan birga, sun’iy intellekt vositalari talabani mustaqil fikrlashdan ozod qiluvchi tayyor javob manbaiga aylanmasligi kerak. Talaba olingan javobni tekshirishi, tahlil qilishi va o‘z bilimiga tayangan holda qayta ishlashi zarur. O‘qituvchi esa sun’iy intellektdan foydalanish bo‘yicha akademik halollik, manbalarni tekshirish va shaxsiy ma’lumotlarni ehtiyot qilish kabi masalalarni ham tushuntirib borishi lozim.

Demak, sun’iy intellekt ingliz tili o‘qituvchisining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki to‘g‘ri pedagogik maqsad bilan foydalanilganda ta’limni individuallashtirish va qo‘shimcha mashq imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiluvchi yordamchi vosita sifatida qaralishi maqsadga muvofiq.

TO‘RT ASOSIY TIL KO‘NIKMASINI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISH

Ingliz tilini o‘qitishda tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini bir-biridan ajratilgan holda emas, o‘zaro bog‘liq tarzda rivojlantirish samarali hisoblanadi. Real hayotdagi muloqotda inson ko‘pincha bir vaqtning o‘zida bir nechta til ko‘nikmasidan foydalanadi. Masalan, ma’ruzani tinglab, asosiy fikrlarni yozib olish, keyin ular yuzasidan savol berish tinglash, yozish va gapirish faoliyatini birlashtiradi.

Darslarda autentik yoki o‘quv maqsadiga moslashtirilgan matnlarni o‘qish, ular asosida savol-javob va munozara o‘tkazish, so‘ng mavzu bo‘yicha kichik yozma topshiriq berish ko‘nikmalarni kompleks shakllantirishga yordam beradi. Bunda topshiriqlar talabaning til darajasiga mos va bosqichma-bosqich murakkablashib borishi muhim.

MUSTAQIL TA’LIMNING AHAMIYATI

Ingliz tilini yaxshi o‘zlashtirish uchun auditoriya mashg‘ulotlaridan tashqari muntazam mustaqil ishlash zarur. Til doimiy takrorlash va faol qo‘llashni talab

qilgani sababli qisqa, lekin muntazam mashg‘ulotlar uzoq tanaffuslardan keyingi katta hajmdagi mashqlarga qaraganda samaraliroq bo‘lishi mumkin.

Talaba ingliz tilidagi kitob va maqolalarni o‘qishi, yangi so‘zlarni alohida ro‘yxat sifatida emas, gap va kontekst tarkibida o‘rganishi, audio materiallarni tinglashi, kundalik yoki qisqa esse yozishi, o‘z nutqini yozib eshitishi mumkin. Bunday faoliyat vaqt o‘tishi bilan lug‘at boyligini, til sezgisini va o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

Mustaqil ta’limda aniq maqsad belgilash ham muhim. Masalan, bir hafta davomida ma’lum miqdordagi yangi iboralarni kontekstda o‘rganish, qisqa audio materialni tushunib tinglash yoki bir mavzu bo‘yicha ikki daqiqalik og‘zaki nutq tayyorlash kabi o‘lchanadigan vazifalar talabaning o‘z rivojlanishini kuzatishiga yordam beradi.

INDIVIDUAL YONDASHUV VA BAHOLASH

Har bir talabaning til o‘rganish sur’ati, qiziqishi va kuchli tomonlari bir xil emas. Shu sababli zamonaviy ingliz tili darsida individual yondashuv elementlaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bir mavzu doirasida murakkabligi turlicha bo‘lgan topshiriqlar berish, kuchli talabalarni ijodiy vazifalarga yo‘naltirish va qo‘shimcha yordamga ehtiyoji bor talabalarga bosqichli ko‘rsatmalar taqdim etish mumkin.

Baholash ham faqat yakuniy natijani qayd etuvchi vosita bo‘lib qolmasligi kerak. Joriy fikr-mulohaza, o‘z-o‘zini baholash, juftlikda baholash va aniq mezonlar asosida bajarilgan ishni tahlil qilish talabaning qaysi jihatlari yaxshi rivojlanayotganini va qaysi ko‘nikmalar ustida qo‘shimcha ishlashi kerakligini anglashiga yordam beradi.

O‘QITUVCHINING ZAMONAVIY TA’LIMDAGI ROLI

Zamonaviy ta’limda o‘qituvchining vazifasi faqat mavzuni tushuntirish bilan cheklanmaydi. U talabalarni mustaqil izlanishga, savol berishga, fikrini asoslashga va o‘z o‘quv faoliyatiga mas’uliyat bilan yondashishga undashi kerak. Buning uchun dars mazmuni, metod va topshiriqlar talabalarning darajasi hamda

qiziqishlariga moslashtiriladi.

O‘qituvchining raqamli kompetensiyasi ham tobora muhimlashib bormoqda. U mavjud vositalarning imkoniyatlarini bilishi, ularni pedagogik vazifaga mos tanlashi, elektron resurslarning ishonchliligini baholashi va talabalarga raqamli muhitda mas’uliyatli ishlashni o‘rgatishi zarur.

Turli metodlarni bir mashg‘ulot doirasida uyg‘unlashtirish ham yaxshi natija beradi. Masalan, yangi mavzuni qisqa tushuntirishdan so‘ng juftlikda mashq bajarish, audio yoki video material bilan ishlash, yakunda esa kichik munozara yoki refleksiya tashkil etish mumkin. Bunday ketma-ketlik darsning mazmunini boyitadi va talabalarni turli faoliyat turlariga jalb etadi.

INNOVATSION METODLARNI QO‘LLASHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR

Innovatsion metodlarni joriy etish bilan bir qatorda ayrim amaliy qiyinchiliklar ham uchrashi mumkin. Texnik vositalar yoki internet imkoniyatlarining cheklanganligi, talabalarning raqamli savodxonlik darajasidagi farqlar, katta guruhlarda individual yondashuvni tashkil etish, dars vaqtini to‘g‘ri taqsimlash shular jumlasidandir.

Shuningdek, juda ko‘p raqamli vositalardan bir vaqtning o‘zida foydalanish talabaning diqqatini asosiy o‘quv maqsadidan chalg‘itishi mumkin. Shu sababli innovatsion metodlarni tanlashda “qanchalik yangi?” degan savoldan ko‘ra “qanchalik maqsadga muvofiq va samarali?” degan savol ustuvor bo‘lishi kerak.

Muammolarni kamaytirish uchun o‘qituvchi darsni oldindan puxta rejalashtirishi, asosiy va muqobil topshiriqlarni tayyorlashi, raqamli vositalardan foydalanishda sodda va tushunarli yo‘riqnomalar berishi hamda talabalar fikrini muntazam o‘rganib borishi maqsadga muvofiq.

AMALIY TAVSIYALAR

Ingliz tili darslarini innovatsion yondashuv asosida tashkil etishda bir nechta amaliy tamoyillarga rioya qilish foydali. Birinchidan, har bir texnologiya yoki metod aniq o‘quv maqsadiga bog‘lanishi kerak. Ikkinchidan, darsda talabaning

faol nutqiy ishtiroki uchun yetarli vaqt ajratilishi lozim. Uchinchidan, individual, juftlik va guruhli ish shakllari o‘zaro muvozanatda qo‘llanishi maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, raqamli va sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishda akademik halollik va axborotni tekshirish ko‘nikmalariga e’tibor berish kerak. Beshinchidan, talabaga muntazam va tushunarli fikr-mulohaza berish, uning kichik yutuqlarini ham ko‘rsatib borish motivatsiyani mustahkamlaydi. Oltinchidan, mustaqil ta’lim uchun katta hajmdagi umumiy vazifalardan ko‘ra, aniq va bajarilishi mumkin bo‘lgan bosqichli topshiriqlar berish samaraliroq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini zamonaviy sharoitda samarali o‘qitish uchun an’anaviy usullarni innovatsion yondashuvlar bilan oqilona uyg‘unlashtirish muhimdir. Kommunikativ metodlar, interaktiv mashg‘ulotlar, raqamli texnologiyalar, loyiha ishlari, aralash ta’lim, gamifikatsiya, sun’iy intellekt vositalari va mustaqil ta’lim talabaning til ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi.

Biroq ta’lim samaradorligi faqat foydalanilgan texnologiyaning zamonaviyligiga emas, balki uning qanday pedagogik maqsadda, qaysi metod bilan va qanday auditoriyada qo‘llanilishiga ham bog‘liq. O‘qituvchi talabani ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, unga mustaqil fikrlash, muloqot qilish, izlanish va o‘z natijasini tahlil qilish imkonini yaratishi lozim.

Innovatsion metodlardan foydalanishda muvozanat muhim: texnologiya insoniy muloqotning o‘rnini egallamasligi, aksincha, uni mazmunan boyitishi kerak. Talabaning real kommunikativ ehtiyojlari, til darajasi va kelajak kasbiy faoliyati hisobga olingan holda tashkil etilgan darslar ingliz tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi va olingan bilimlarning amaliy qiymatini kuchaytiradi.

Shu jihatdan zamonaviy ingliz tili ta’limining asosiy vazifasi faqat ma’lum hajmdagi til materialini o‘rgatish emas, balki talabaning o‘rganayotgan tilidan mustaqil, ongli va samarali foydalana olish kompetensiyasini shakllantirishdan iborat. Bunga erishishda pedagogik mahorat, innovatsion metodlardan maqsadli

foydalanish va uzluksiz mustaqil ta’lim bir-birini to‘ldiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.

2. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.

3. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.

4. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press.

5. Ur P. A Course in Language Teaching. Cambridge University Press.

6. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge University Press.